

Leukipposz B2. Semmi sem történik csak úgy, hanem mindennek magyarázata (*logos*) van, és szükségszerűség folytán megy végbe.

Démokritosz B 118. Démokritosz maga mondja, hogy inkább akar egy oksági magyarázatot találni, mint a perzsa királyság birtokába jutni.

Leukipposz A7: Arisztotelész *GC I 8: 325a 23skk*: Leukipposz ellenben úgy gondolta, olyan érvei vannak, amelyek az érzékelés mellett szólva nem szüntetik meg sem a keletkezést, sem a pusztulást, sem a mozgást, sem a létezők sokaságát. Ennyiben gondolkodása összhangban van a jelenségekkel, másrészt azonban az Egy képviselőivel is egyetért abban, hogy üresség nélkül nincs mozgás; és azt mondja, az üresség nemlétező, és a létezőnek egyetlen része sem lehet nemlétező, hisz ami a szó szigorú értelmében létező, az teljességgel telített létező. Ám az ilyen létező - mondja - nem egy, hanem végtelen sokaságú, melyek tömegeik kicsinyisége miatt láthatatlanok. Ezek a részecskék az Ürességben mozognak (ugyanis van üresség), és összekapcsolódásuk keletkezést, szétbomlásuk pedig pusztulást eredményez. Hatnak egymásra és hatást szenvednek el egymástól, amennyiben úgy esik, hogy érintkezésbe kerülnek (ettől ugyanis nem lesznek eggyé), s összetevődve és egymásba fonódva alkotnak valamit. Mert az igazán egyből nem jöhet létre sokaság, sem az igazi sokaságból egység; ez lehetetlen

Démokritosz B 164. A valami sem létezik inkább, mint a semmi - valaminek a testet, semminek pedig az űrt nevezi, mintha ennek is volna bizonyos természetes lényege és sajátos realitása.

Ar., *phys* I 3: Némelyek mindkét érvnek megadták magukat: egyfelől annak, miszerint minden egy, ha a létező egyet jelent, azon kijelentésük által, hogy a nemlétező létezik, másfelől a kettéosztásokból levont érvnek is azzal, hogy oszthatatlan nagyságokat tételeztek.

Démokritosz B 155. Ha egy kúpot alapjával párhuzamosan egy síkkal metszünk, mit kell gondolnunk a metszési síkokról: vajon egyenlők vagy nem? Mert ha nem egyenlők, akkor a kúpot egyenetlenné teszik, mert sok lépcsőszerű bevágást és érdességet nyer - ha pedig egyenlők, akkor a metszetek is egyenlők, s így a kúp hengersizűnek fog látszani, mintha egyenlő, nem pedig különböző körökből volna összerakva -, ez pedig képtelenség.

Melisszosz B7: És semmi sem üres. Ami ugyanis üres, az semmi; ami pedig semmi, az bizonyára nem létezhet. És nem is mozog. Nem tudna ugyanis semerre sem utat engedni, hiszen telített. Ha volna ugyanis üres, akkor utat engedhetne az üresbe. De mivel nincs üres, nem tud hová utat engedni. (8) Sűrű és ritka nem létezhet. A ritka ugyanis nem lehetne ugyanolyan telített, mint a sűrű, hanem a ritka üresebbé válik a sűrűnél. (9) A következő megkülönböztetést kell tenni a telített és a nem telített között: ha valami utat enged vagy befogad valamit, telítetlen; ha nem enged utat és nem is fogad be, telített. (10) Szükségszerű mármost, hogy telített legyen, ha egyszer üresség nem létezik. Ha pedig telített, nem mozog.

* * *

Démokritosz B 117. Valójában semmit sem tudunk, mert a mélyben van az igazság [elrejtve].

B 8: Nyilvánvaló lesz, hogy megismerni, milyenek valójában az egyes dolgok, kiúttalan próbálkozás.

B 26. Démokritosz pedig, ki azt mondta, hogy megállapodás folytán keletkeznek a dolgok nevei, négy érveléssel indokolta ezt: először az egynevűség által, hiszen különböző dolgok ugyanazzal a

névvel vannak megnevezve; tehát nem származhat a név a természettől; másodsor a soknevűség által: ugyanis, ha a különböző nevek egy és ugyanazon dologra ráillenek, akkor fordítva is, ami lehetetlen; a harmadik érv a nevek felcseréléséből indul: hiszen miért neveztük volna Arisztoklészt Platónnak, Türtamoszt pedig Theophrasztosznak, ha természettől vannak a nevek? Végül a megfelelő szavak hiányából következtet: mert a gondolkodás mellett miért használjuk a gondolkodni szót, viszont az igazságosságból már miért nem képzünk megfelelő igét [igazságoskodni]? Tehát találomra és nem természettől vannak a nevek. Ő maga az első érvet a sokjelentésűnek, a másodikat az egyenértékűnek, a harmadikat névcserélőnek, a negyediket névvel el nem látottnak nevezi.

A 112. Továbbá ugyanazok a dolgok sok egészséges állat számára épp az ellenkezőjének fognak mutatkozni, mint minékünk, sőt, saját magához viszonyítva az egyes emberben magában sem mindig ugyanaz a vélemény alakul ki az érzékelések útján. Hogy ezek közül melyek igazak és melyek hamisak, az nem világos, mert emezek nem igazabbak, mint amazok, hanem ugyanolyanok. Ezért mondta Démokritosz, hogy vagy semmi sem igaz, vagy csak számunkra nem világos.

B 9: Közmegegyezés szerint édes - mondotta -, közmegegyezés szerint keserű, közmegegyezés szerint meleg, közmegegyezés szerint hideg, közmegegyezés szerint színes: valójában viszont atomok és üresség.

B 11: A Kánonokban azt mondja, hogy két fajtája van a megismerésnek: az egyik az érzékszerveken keresztül, a másik az értelmén keresztül. Ezek közül az értelmén "keresztülít "törvényes"-nek nevezi, és tanúsítja megbízhatóságát az igazság megítélésében, az érzékszerveken keresztül pedig "fattyú"-nak nevezi, és elvitatja tőle az igazság fölismerésében való megingathatatlanságot. Saját szavaival így mondja ezt: "Két fajtája van a megismerésnek, egyfelől a törvényes, másfelől a fattyú. A fattyúhoz tartoznak a következők valamennyien: látás, hallás, szaglás, ízlelés, tapintás. A másik törvényes és meg van különböztetve amattól." Majd pedig többre becsülve a törvényest a fattyúnál így folytatja: "midőn a fattyú már nem képes látni, hallani, szagolni, ízlelni, sem tapintással érzékelni valami kisebbet, hanem finomabbhoz _"

B 7. És ismét {így szól Démokritosz}: Ez a fejtegetés is megvilágítja azt, hogy valójában semmiről sem tudunk semmit, hanem az egyesek véleménye csak: odaözönlése a tárgyról levált képeknek.

Leukipposz A30. Leukipposz, **Démokritosz** és Epikurosz nézete szerint érzékelés és gondolat akkor támad, amikor kívülről képecskék érkeznék; e kettő egyike sem történik meg senkivel a beérkező képecskék nélkül.

Theophrasztosz, *De sensu* 50. A látást a tükörképpel magyarázza {**Démokritosz**}. Erről különös elmélete van. A visszatükröződés ugyanis szerinte nem közvetlenül a pupillán jön létre, hanem a szem és a látott tárgy közötti levegő az, ami a látott és a látó hatására összepréselődve <alakká> zárul. Mindennek mindig van ugyanis valamiféle kiáramlása, és ez a szilárd, <a pupillától> eltérő színű kiáramlás az, ami a nedves szemben tükröződik.

Démokritosz B 112 (KRS 552) Szerencsétlen értelem, tőlünk (ti. az érzékektől?) veszed bizonyágaidat, hogy aztán megdönts bennünket? Megdöntésünk számodra a bukás.

Leukipposz A6. Leukipposz és társa, Démokritosz azt mondták, az elemek a telített és az Üres; az előbbi neveztek a létezőnek, az utóbbit pedig a nemlétezőnek. A létező telített és szilárd, a nemlétező Üres és ritka. Azt mondják, hogy a létező semmivel sem létezik inkább, mint a nemlétező, minthogy az Üres sem <létezik kevésbé>, mint a test. Ezek ketten a létezők anyagi okai. Es mint azok, akik az alapul szolgáló szubsztanciát egynek veszik, a többit pedig ennek módosulásai által származtatják, s a ritkát és a sűrűt teszik meg az ilyen módosulások princípiumának, ugyanezen a módon ők is azt mondják, hogy az *(elemek közt meglevő)* különbségek az okai a többinek. Nézetük szerint három ilyen Van: az alak, az elrendezés és a helyzet. A létező, mondják, Csupán „rűthmosz, érintkezés és elfordulás szerint” különbözik; ezek közül a „rűthmosz” az alak, az „érintkezés” az elrendezés és az „elfordulás” a helyzet. Az A ugyanis az N-től alakja szerint, az AN a NA-tól elrendezése szerint, a Z az N-től helyzete szerint különbözik.

Démokritosz A37 (= Arisztotelész, *Démokritoszról* fr.) Az atomok mozgásuk közben összeütköznek és olyan összefonódással fonódnak össze, amely Szorosan érintkezőkké és egymáshoz közeliekké teszi őket, de valójában’ semmiféle egységes szubsztanciát nem hoz belőlük létre. Teljesen együgyű azt feltételezni, hogy kettőből vagy többől valaha is egy lesz. Annak az okát pedig, hogy a szubsztanciák egy ideig együtt maradnak, abban látja, hogy ezek a testek egyesülnek és egymásba kapaszkodnak. Emez egyenetlen, amaz horgokkal ellátott, az egyik homorú, a másik domború, és a többiek közt is számtalan egyél) különbség, van. Ezért úgy gondolja, addig ragaszkodnak egymáshoz és maradnak együtt, amíg valamely, a körülvevő felől odaérkező erősebb szükségszerűség szét nem rázza és külön nem szórja őket.

Arisztotelész, *an I 2: Ó (ti. Démokritosz)* azt mondja, hogy az alakok között legmozgékonyabb a gömbformájú, és hogy ilyen az ész és a tűz.

Leukipposz A1

(31) Leukipposz a mindenséget határtalannak mondta... Ennek egyik része telített, a másik üres... Ebből számtalan kozmosz jön létre és bomlik vissza belé. A kozmoszok pedig így keletkeznek: „azáltal, hogy a határtalanról le lettek metszve”, sok, mindenféle alakú test jutott a nagy ürességbe; ezek összegyülemlettek és egyetlen örvényt alkottak, amelyben egymással összeütközve és mindenféleképpen forogva a hasonlók a hasonlókkal együtt, és (a többiektől) külön elkezdtek kiválni. Amikor már oly sokan voltak, hogy nem voltak képesek tovább egyensúlyban keringeni, akkor a könnyű részecskék mintegy kirostálódva kijutottak a külső ürességbe, a többi pedig „együtt maradt” és összefonódva, egymáséval egyező pályán mozogtak és megalkották az első gömbalakú képződményt. (32) Ez a képződmény külön áll, mint egy „hártya”, amely a belsejében mindenféle testeket vesz körül. Ahogy ezek a közép ellenállása következtében körben örvénylenek, a körülvevő hártya teljesen elvékonyodik, mert az örvénnyel érintkezve a közelében levő atomok mindig egybeáramlanak. Es így keletkezik a föld: a középre sodródott atomok együtt maradnak. A körbevevő hártyszerűség a külső testek odavonzásával ismét megnövekszik; minthogy maga is örvényként mozog, amit esetleg megérint, azt bekebelezi. Néhányan e testek közül összefonódva olyan képződményt hoznak létre, amely kezdetben nedves és sárszerű, ám az egész örvénnyel körbeforogva kiszárad, fölizzik és az égitestek szubsztanciájaként végzi.

Démokritosz A 40 (2) Az elemekről, a telítettéről és az üresről Leukipposzhoz hasonlóan beszél (ti. Démokritosz) ... Úgy nyilatkozott, mintha a létezők állandóan mozognának az ürességben; továbbá számtalan, különböző nagyságú világ létezik. Némelyikükben nincs sem Nap sem Hold másokban ezek nagyobbak, mint a miénk, megint másokban több is van belőlük (3) A világok közötti távolság nem egyenlő. Néhol több világ van, másutt kevesebb, némelyikük növekszik, másikkal éppen virágkorát éli, megint másikkal csökken. Néhol éppen keletkeznek, másutt eltűnnek. Azáltal pusztulnak el, hogy összeütköznek egymással. Vannak olyan világok is, melyekben sem állatok, sem növények nincsenek és egyáltalán semmiféle nedvesség sincs.

* * *

Démokritosz B191. A derült kedélyállapot az élvezet mértékletessége és az ehhez illeszkedő élet révén alakul ki az emberekben. A hiányos és a túlzó dolgok ugyanis ellentétükbe szoktak átfordulni és nagy mozgásokat idéznek elő a lélekben. Azok a lelkek pedig, amelyek mozgása nagy térközöket ível át, nem kiegyensúlyozottak és derült kedélyállapotban sincsenek.

Gondolkodásunkban meg kell maradnunk annál, ami a hatalmunkban áll, meg kell elégednünk a meglevőkkel, az irigyek és csodák dolgokat nem szabad sokra tartanunk :gondolatunkkal náluk időzve. Meg kell szemlélni a nyomorult sorsúak életét, belegondolva, mennyire keservesen szenvednek. Így aztán a meglevő és a rendelkezésedre álló nagyszerűnek és irigylésre méltónak fog feltűnni előtted, és többé nem kerül sor arra, hogy szenvedést okozzon a lelkednek azzal, hogy nála többre vágysz.

Aki ugyanis a lehetőségeket és a többi ember által boldognak tartottakat csodálja, és egész nap a (hátrahagyott) emlékezetével foglalkozik, az mindig arra kényszerül, hogy valami újításba fogjon és vágyai következtében rászánja magát valami jóvátehetetlen véghezvitelére, ami törvénybe ütközik.

Ezért nem szabad ezeket keresni, hanem azokra kell törekednünk, amelyek derült kedélyállapotba juttatják a lelket, összevetve saját életünket azokéval, akiknek rosszabbul megy a soruk. És ha belegondolsz, hogy azok mit szenvednek, boldognak kell tartanod magad, hogy neked annyival jobban megy a sorod, mint nekik és annyival jobban élsz. Ha ehhez a fölismeréshez tartod magad, lelked derültebb kedélyállapotba kerül, és életedben messzire úzól magadtól nem kevés csapást: az irigységet, a féltékenységet és az ellenségeskedést.